Vol 4 Issue 12 Jan 2015

ISSN No : 2230-7850

International Multidisciplinary Research Journal

Indian Streams Research Journal

Executive Editor
Ashok Yakkaldevi

Editor-in-Chief
H.N.Jagtap

Welcome to ISRJ

RNI MAHMUL/2011/38595 **ISSN No.2230-7850**

Indian Streams Research Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial board.Readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

International Advisory Board

Flávio de São Pedro Filho
Federal University of Rondonia, Brazil

Kamani Perera
Regional Center For Strategic Studies, Sri Lanka

Janaki Sinnasamy
Librarian, University of Malaya

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Anurag Misra
DBS College, Kanpur

Titus PopPhD, Partium Christian University, Oradea,Romania

Mohammad Hailat
Dept. of Mathematical Sciences, University of South Carolina Aiken

Abdullah Sabbagh
Engineering Studies, Sydney

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Loredana Bosca
Spiru Haret University, Romania

Fabricio Moraes de Almeida
Federal University of Rondonia, Brazil

George - Calin SERITAN
Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences Al. I. Cuza University, Iasi

Hasan Baktir
English Language and Literature Department, Kayseri

Ghayoor Abbas Chotana
Dept of Chemistry, Lahore University of Management Sciences[PK]

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Ilie Pintea,
Spiru Haret University, Romania

Xiaohua Yang
PhD, USA

......More

Editorial Board

Pratap Vyamktrao Naikwade
ASP College Devrukh,Ratnagiri,MS India

R. R. Patil
Head Geology Department Solapur University,Solapur

Rama Bhosale
Prin. and Jt. Director Higher Education, Panvel

Salve R. N.
Department of Sociology, Shivaji University,Kolhapur

Govind P. Shinde
Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai

Chakane Sanjay Dnyaneshwar
Arts, Science & Commerce College, Indapur, Pune

Awadhesh Kumar Shirotriya
Secretary,Play India Play,Meerut(U.P.)

Iresh Swami
Ex - VC. Solapur University, Solapur

N.S. Dhaygude
Ex. Prin. Dayanand College, Solapur

Narendra Kadu
Jt. Director Higher Education, Pune

K. M. Bhandarkar
Praful Patel College of Education, Gondia

Sonal Singh
Vikram University, Ujjain

G. P. Patankar
S. D. M. Degree College, Honavar, Karnataka

Maj. S. Bakhtiar Choudhary
Director,Hyderabad AP India.

S.Parvathi Devi
Ph.D.-University of Allahabad

Sonal Singh,
Vikram University, Ujjain

Rajendra Shendge
Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur

R. R. Yalikar
Director Managment Institute, Solapur

Umesh Rajderkar
Head Humanities & Social Science YCMOU,Nashik

S. R. Pandya
Head Education Dept. Mumbai University, Mumbai

Alka Darshan Shrivastava
Shaskiya Snatkottar Mahavidyalaya, Dhar

Rahul Shriram Sudke
Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore

S.KANNAN
Annamalai University,TN

Satish Kumar Kalhotra
Maulana Azad National Urdu University

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.isrj.org

Indian Streams Research Journal
ISSN 2230-7850
Impact Factor : 3.1560(UIF)
Volume-4 | Issue-12 | Jan-2015
Available online at www.isrj.org

जगण्यासाठी लढणाऱ्यांचा कलावंत

डी.आर.गायकवाड

दयानंद कला व शास्त्र महाविद्यालय, सोलापूर.

सारांश :- अण्णाभाऊंनी कथा, कांदबरी, नाटक, वगनाटय, शाहिरी, प्रवासवर्णन, कामगारगीते, प्रासंगिक लेखन व सभा–संमेलनातून जे विचार मांडले ते मराठी साहित्यसृष्टीला नवे वळण देणारे होते. अण्णाभाऊंचे समग्र साहित्य म्हणजे मानवतावादाचा, समतेचा, संघर्षाचा, हक्काचा, बंडाचा, न्यायाचा, स्वाभिमानाचा व प्रबोधनाचा जणू हुंकार होय. उपेक्षित माणसाच्या समग्र कल्याणाचा विचार मांडणारे अण्णाभाऊंचे साहित्य जगण्यासाठी लढणाऱ्या कलावंताला जगण्याचे बळ देते.

प्रस्तावना :

लोकशाहिर अण्णाभाऊ साठे हे नाव अर्वाचीन मराठी साहित्याच्या इतिहासात अनेक अर्थानी वेगळया प्रकारचे, दर्जाचे नाव आहे. संवेदनशील अभ्यासकाला, जीवनाचे सम्यक आकलन साहित्यामध्ये शोधू पाहणाऱ्या तत्वचिंतकाला, जीवनलक्ष्मी साहित्य समीक्षकाला आणि जनसंघर्शाच्या चळवळीच्या लाटेवर आरूढ झालेल्या सौंदर्य प्रतिमेच्या प्रेमिकाला अण्णाभाऊ साठे हे नाव अस्वस्थ केल्यावाचून, अंतर्मुख बनविल्याशिवाय राहत नाही. जसजसे दलित, आदिवासी, हरीजन भटके, विमुक्त, झोपडपट्टीवासीय, कश्टकरी शिक्षण घेऊन साहित्याच्या चावडीवर आपल्या संचितासह डेरे दाखल होणार आहेत. तसतसे अण्णाभाऊंचे जीवन साहित्य, तत्वज्ञान यांचे अव्वल संदर्भ तेजाळ बनणार आहेत. नवनव्या कलावंतांना धगधगते दिशादर्शन करणार आहेत. काळ आणि इतिहासावरची अण्णाभाऊंची तृप्त मुद्रा भविश्यकाळात विलक्षण ठळक होत जाणार आहे. अण्णाभाऊंचे जीवन, साहित्य आणि तत्वज्ञान अलग अलग पाहता येत नाही. तसे पाहण्याचा हट्ट धरल्यास अपयशाशिवाय फारसे काही हाती लागत नाही. इतके ते सारे एकरूप आहे. कुठूनही सुरवात केली तरी आपण चक्रव्यूहाच्या केंद्रभागी कधी पोचतो, हे अभ्यासकाला कळतच नाही. मानवमुक्तीच्या लढयात सम्यक क्रांतिचे तत्वज्ञान घेऊन उभ्या असलेल्या या प्रतिभावतांच्या जीवनशैलीतिल बारीकसारीक धाग्यादोऱ्यांची नोंद घेतल्याशिवाय त्याला तो चक्रव्यूह भेदता येत नाही.

अण्णाभाऊंचा जीवनपट हाच मुळी एखाद्या आर्श महाकाव्याचा विशय व्हावा असा भव्य, उदात्त रोमहर्शक आणि परस्पर विरोधी घटना, प्रसंगानी बहरलेला रसरशीत भावप्रवास आहे. त्या वेळी कृष्णा–वारणा खोरे, फकिरा, राणू मांग व सत्तू भोसले या नरवीरांच्या बंडाने धगधगत होते. दुश्काळ आणि प्लेगच्या मगरमिठीत करवांदून गेलेला गरीब कश्टकरी कामगार कुऱ्हाडीने दांडाठोकत होता ब्रिटिश सरकार, सावकार आणि जुलमी जमीनदार यांच्या युतीवर बिथरलेला शेतकरी बंडवाल्यांना आधार देत होता. हाणामारी, दरोडे, गोळीबार, हद्‌दपारी बंडवाल्यांचचं स्वतंत्र कोर्ट, गोरगरिबांना धान्यवाटप, गावगुंडांना शिक्षा या वातावरणात अण्णाभाऊंचे बालपण डोंगदऱ्या आणि जंगलझाडीतच फुलले. तळातल्या जनसमुदायाच्या या भीशण रणसंग्रामाशी त्यांची नाळ जोडली होती. या साऱ्या उग्र दाहक भीशणतेशी या प्रतिभावंताचे जैव नाते होते. लालबावटा कलापथकाच्या व्यासपीठावर गात असतानाच ते शाहिर बनले सुरवातीची गीते, लावण्या, पदे, पोवाडे आणि वगनाटये अण्णाभाऊ उत्सफूर्तपणे सादर करीत गेले. कॉ. दत्ता गव्हाणकर ते लिहून घेऊलागले. वामनराव भट्‌ट यांनी फेर करून छोटया पुस्तिका प्रकाशित केल्या. अमरशेख, साधू साठे याशिवाय इप्टा थिएटरच्या अनेक कलावंत मित्रांनी तीन–चार वर्शे जमेल तेव्हा टाकीचे घाव चालवल्यावर निरक्षर अण्णाभाऊ अक्षर वाङ:मयाचे लेखन करू लागले.

डोक्यावर गाठोडे घेऊन 1932 मध्ये वाटेगाव ते मुंबई हा दोनशे वीस मैलाचा प्रवास अनवाणी पायाने आणि उपाशी पोटाने करणाऱ्या अण्णाभाऊंनी मुंबई ते मॉस्को हा प्रवास 1962 मध्ये विमानाने केला कोळसेवाला, खाण कामगार, तमाशावाला अशा पोटासाठी अनेक विविध भूमिका वठवत 1942 मध्ये लोकशाहिर म्हणून कामगार मैदानावर ते तळपले. तेथून पुढे जनचळवळीचा गायक, नायक, लेखक कार्यकर्ता, नेता वक्ता पत्रकार या भूमिका 1948 पर्यंत अण्णाभाऊंच्या वाटयाला आल्या. याच काळात संयुक्त

महाराष्ट्राच्या सीमालढा समितीचे आणि उसळत्या प्रक्षुब्ध जनउद्रेकाचे अग्रणी शिल्पकार कलावंत म्हणून त्यांना भूमिगत अवस्थेत लपत–छपत कधी गजाआड, कधी जनसागरात डफावर थाप मारावी लागली. 1949 मध्ये अण्णाभाऊंनी आपली पहिली कथा लिहिली. श्रीकृष्ण पोवळे यांनी आपल्या दिवाळी अंकात ती छापली. कथा वाचल्याबरोबर प्र.के. अत्रे यांनी अण्णाभाऊंची पाठ थोपटली पुढे नवयुग दिवाळी अंकांचे ते प्रसिध्द लेखक ठरले. अण्णाभाऊंची पहिली कादंबरी वारणेच्या खोऱ्यात 1951 मध्ये पुस्तकरूपाने बाहेर पडली. लेखक म्हणून वाचकांसमोर या वेळी ते प्रथम आले त्या वेळेपासून 18 जुलै 1969 या अखेरच्या दिवसापर्यंत लेखनातपे सातत्य आणि वाढता वेग थांबला नाही. पाचविला पुजलेले अठ्ठराविश्व दारिद्रय, जीवघेणा गृहकलह, धडधड, छापे घालणारे सरकारी पोलिस, किरकोळ कारणावरून साध्या साध्या मतभेदातून निखळलेली कलापथके, दिगदर्शक, कलावंत, अनुयायांनी केलेला विश्वासघात दिलेला मनस्ताप, रक्त ओकून उभारलेली संयुक्त महराष्ट्र समिती. कम्युनिस्ट पक्ष यांचे डोळयादेखत होणारे विघटन चळवळीची पीछेहाट. अस्पृश्य, डावे कलावंत म्हणून पारंपरिक प्रस्थापित साहित्य संस्था, संमेलने, समीक्षक यांनी केलेली उपेक्षा, अवमान 1960 नंतर पाठीमागे लागलेली छोटे–मोठे आजार औदासिन्य, उध्दवस्तता, एकाकी पोरकेपणा यामुळे लोक खऱ्या अर्थाने समजून घेत नाहीत या साऱ्या वेदनांच्या पार्श्वभूमीवर अण्णाभाऊचे वाङ्‌मयीन कार्यकर्तृत्व पाहिल्यानंतर आश्चर्य वाटल्यावाचून राहत नाही.

त्यांनी लिहिलेल्या व प्रकाशित झालेल्या पुस्तकाची संख्या शंभरच्या जवळपास आहे. त्यामध्ये 14 पोवाडे, एक नाटक, एक प्रवासवर्णन, 22 चित्रपट कथा, 13 गीत पुस्तकांचा समावेश आहे. 'फकिरा' या प्रसिध्द कांदबरीला नव्याने निर्माण झालेल्या महाराश्ट्र राज्य सरकारचे कांदबरी लेखनातले प्रथम क्रमांकाचे पारितोशिक मिळाले. जगातील व भारतातील सत्तवीस भाशांमध्ये अण्णाभाऊंनच्या साहित्याचे भांशातर झाले स्लोव्हॉक, झेक, रशियन–जर्मन–फ्रेंच भाशेतील भरपूर प्रसिध्द पावली त्यायोगे अण्णाभाऊंना राश्ट्रीय पातळीवर मान्यता लाभली.

दलित साहित्य संमेलनाच्या व्यासपीठावरुन 1957 मध्ये स्वागताध्यक्ष या नात्याने अण्णाभाऊंनी केलेल्या जहाल तात्विक मांडणीने अवघे साहित्यविश्व गदगदून हलवले. त्याच्या या मर्मभेदी प्रहाराने पारंपारिक,प्रतिगामी केवळ कल्पक,रंजकवादी संकुचित मध्यमवर्गीय साहित्याच्या जुनाट गढीवर प्रहार झाला तेथून पुढे मराठी साहित्यांचा केंद्रबिंदू शहरी मध्यमवर्गीयांपासून हलला आणि दलित,आदिवासी भटके,विमुक्त ग्रामीण कश्टकरी,कामगार कारागीर यांच्या जीवनप्रवाहाकडे प्रवास करु लागला. 'ही पृथ्वी ही शेशाच्या मस्तकारावर तरलेली नसून ती गरीब कश्टकरी दलितांच्या तळहातावर तरलेली आहे' हे या भाशणातले विधान वैचारिक जगताला जागे करीत असताना पारंपारिक भाकड मांडणीला छेद देऊन गेले. अण्णाभाऊंना त्यांच्या धकाधकीच्या जीवनामुळे आणि सृजनात्मक ललित लेखनात रोखता न आलेल्या प्रवाहामुळे साहित्यांच्या संदर्भात प्रमेयबध्द प्रबधरुप गंभीर, तात्विक, समीक्षात्मक, लेखन करण्याचे त्यांचे व्यक्तिमत्वही नव्हते. अजाणता फुसांडत जाणाऱ्या या अव्वल दर्जाच्या प्रतिभावंताने जाता जाता मनोगताच्या रुपाने टिपणवजा जी मते मांडली आहेत ती पाहिली तरी त्यांच्या वैचारिक परिपक्वतेचे,तात्विक आग्रहाचे आणि जीवन व कलाविशयक आकलनाचे पृथगात्तक दर्शन घडते मांडणीतला जोश,आवेश आणि आव्हानात्मकतेच्या तळातली गंभीर वैचारिक बैठक स्पश्ट होते. अण्णाभाऊ जीवनसन्मुख अनुभवसंपन्न कलात्मक लेखन करणारे लेखक होते. खरी कला वाचकाच्या हृदयाशी बिलगून बोलते,हा त्यांचा अनुभव होता. साहित्य मग ते ललित असो वा दलित असो, खऱ्या श्रेश्ठ साहित्याचा माणूस हा केंद्रबिंदू ,वास्तव जीवन त्याच्या जगण्याच्या तऱ्हा,त्यांचे मन,भावना,अश्रू,विचार अंतर्बाहय संघर्श संस्कृती,प्रकृती,पश्चाताप आशा–निराशा या साऱ्याच परखड कठोर मुलगामी दर्शन इतर किरटया मोहांना बळी न पडता घडवणे,हे साहित्यिकाचे खरे काम असते, असे त्याचे मत होते. पलायनवाद, केवळ कल्पनारम्यता, निराशावाद, भोगवाद आणि विकृती हे साहित्य विशय बनवू नयेत,असा त्यांचा आग्रह होता. जो कलावंत जनतेची कदर करतो, त्याचीच कदर जनता करते, हा त्यांचा आग्रह होता, हा त्यांचा ठाम विश्वास होता, माणसं त्याच्या मनात धुमसत असणाऱ्या संघर्शाच्या ज्वाला प्रतिभावंताच्या प्रेरणाशक्ती बनायला हव्यात,त्यासाठी लेखणीचं हत्यार उपसायचं असतं, ही त्याची धारणा अनुभूतीला सहानुभूतीची जोड नसेल आणि निरिक्षणाला वेदनेचा ठाव घेण्याचे भान नसेल, तर खरी प्रतिभा युध्दा अंधारातल्या आरशासारखी दगा देते. अनुभव होताच, लढणाऱ्या माणसाच्या आशावादी मनोहारी उंतुग गिरिशिखरे साहित्यात उभी करणे,उफाळत्या सत्याच्या जीवनाव्यानी प्रपातांचे लाव्हाप्रवाह, शिल्पांकित करणे, शंतकाच्या मूकनायकांच्या व्यथांचे आक्रोश शब्दबध्द करुन साहित्याच चावडीवर पिळवटलेल्या व्यथांचा जागर उभा करणे, ही अण्णाभाऊंच्या लेखनापाठीमागची प्रेरणा आहे.

आपण जे जीवन जगतो तेच जीवन जगणाऱ्या बहुजन जनतेच्या मनातील उदात्त स्वप्ने, विचार शब्दबध्द करावेत या मोहाने मी लिहितो. जुन्या पण प्रगत पंथाना पुन्हा पुढे आणावे,वैर दावे, द्वेश यांचे गंभीर परिणाम दाखवावेत, या नवमहाराश्ट्रात प्रेमसलोखा नांदावा, असे मला वाटते. माझा माझ्या देशांवर जनतेवर तिच्या संघर्शावर विश्वास आहे हा देश सुखी समृध्द व्हावा, या भुमीचे नंदनवन व्हावे ही स्वप्ने पाहत मी लिहितो. या मातीत कश्टाची कृश्णामाई अंखड वाहते. कोयना नवजीवन निर्माण करते. इथे त्यागाचा होमकुंड सतत धगधगत असतं ही माती शिवरायांच्या घोडयांच्या टापांनी पुनित झाली आहे. इथे मराठी सैनिकांची तलवार तळपली आहे. साहित्यिकांच्या प्रतिभेंनं इथं इंद्रधनुश्य निर्माण केलं आहे.यांच भान ठेवून मी लिहितो. वरील विधाने वाचली तरी अण्णाभाऊंच्या साहित्य लेखना पाठीमागची प्रेरणा स्पश्ट होते. अण्णाभाऊंचे साहित्य पुरुशांचा स्वाभीमान, स्त्री चे चारित्र,आणि देशाचे स्वांतत्र्य यांचे रक्षण करण्याच्या उदात्त हेतूने लिहिलेले आहे. शोशणाचा, सामाजिक, आर्थिक विशमतेचा अंत करण्याच्या प्रबळ प्रेरणा घेऊन संघर्श उभे करणारे,भल्यांचा पुरस्कार आणि बुऱ्यांचा तिरस्कार करणारे हे साहित्य आहे. म्हणूनच अखंड

लढयाचा संदेश देताना अण्णाभाऊ लिहतात,
तुम्ही चळू नका। कुणी वळू नका।
बिणी मारायची अून राहिली
माझ्या जीवनाची होतीया काहयली।।

Mh-vkj-xk;dokM
ik/;kid fgUnh] 'kk- dyk ,o foKku egkfo- jryke] e-i-

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished Research Paper,Summary of Research Project,Theses,Books and Book Review for publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

- ✶ International Scientific Journal Consortium
- ✶ OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- Google Scholar
- EBSCO
- DOAJ
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Databse
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database
- Directory Of Research Journal Indexing

Indian Streams Research Journal
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.isrj.org